

Zprávy a oznámení

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 63 (2018), No. 3, 226–228

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/147446>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 2018

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library*
<http://dml.cz>

Zprávy oznámení

ZEMŘEL Ing. IVAN HLAVÁČEK, DrSc.

Dne 22. července 2018 zemřel emeritní vědecký pracovník Matematického ústavu AV ČR Ing. Ivan Hlaváček, DrSc. Tato smutná zprava nás neskonale zaskočila. Připomeňme si proto některé důležité milníky jeho bohaté vědecké kariéry (viz též *Appl. Math.* 38 (1993), 237–240).

Ivan Hlaváček byl bezpochyby špičkovým numerickým matematikem světového významu. Podstatně přispěl k rozvoji teorie pružných a pružně-plastických těles, kontaktních úloh a duální metody konečných prvků. Zabýval se též numerickým řešením variačních nerovnic, teorií tvarové optimalizace, superkonvergenční metody konečných prvků, Galerkinovou aproximací nelineárních parciálních diferenciálních rovnic, metodou nejhoršího scénáře pro řešení úloh s nejistými daty a mnoha dalšími disciplínami.

I. Hlaváček se narodil 27. března 1933 v Náchodě. V mládí jej významně ovlivnil jeho otec – taktéž matematik. V letech 1951 až 1956 studoval Ivan Fakultu stavební ČVUT. Školitelem jeho kandidátské práce byl prof. František Vyčichlo a později prof. Karel Rektorys. Po obhajobě v roce 1960 byl přijat za asistenta na Fakultu stavební, kde pracoval do roku 1963. Poté nastoupil do Matematického ústavu ČSAV do oddělení prof. Iva Babušky. Dlouhodobě působil též na univerzitách v Iráku a Indii. Přednášel i na univerzitách v Londýně, Oxfordu, Kodani, Římě, Soluni a též na slavné École Polytechnique v Paříži.

V roce 1978 Ivan Hlaváček podal doktorskou disertační práci, ale z politických důvodů ji mohl obhajovat až o 9 let později a získal tímto vědeckou hodnost DrSc. Společně s prof. Jindřichem Nečasem založil seminář z mechaniky kontinua, který probíhá dodnes pod vedením prof. Milošava Feistaeura, prof. Jaroslava Haslingerera, dr. Šárky Nečasové a doc. Martina Kružíka. Spolupráce s prof. Jindřichem Nečasem a později s prof. Jaroslavem Haslingerem a prof. Jánem Lovíškem vyústila v několik světově uznávaných monografií, které byly přeloženy do angličtiny a ruštiny. Ivan Hlaváček též přispěl do slavné Ciarletovy a Lionsovy knihy *Handbook of Numerical Analysis*.

V osmdesátých letech se Ivan Hlaváček začal věnovat zcela nové problematice: výpočtu optimálního tvaru tělesa. Zabýval se též konvergenčí metody konečných prvků pro nelineární eliptické úlohy nemonotónního a nepotenciálního typu. Na přelomu osmdesátých a devadesátých let se začal zabývat superkonvergenční metody konečných prvků, inspirován pracemi prof. Miloše Zlámala. Počátkem tohoto století podstatně obohatil zcela novou a velice perspektivní teorii nejhoršího scénáře a vyvinul příslušnou citlivostní

analýzu. Na toto téma napsal společně s doc. Janem Chlebounem a prof. Ivem Babuškou monografii, která získala v zahraničí značný ohlas. Databáze Mathematical Reviews a Zentralblatt für Mathematik evidují kolem 150 vědeckých prací Ivana Hlaváčka. Téměř 80 z nich vyšlo v časopise Applications of Mathematics, což je obdivuhodný výkon. Hlaváčkovy výsledky mohou být bezprostředně aplikovány v technické praxi. Zde je třeba vy zdvihnout např. jeho spolupráci na návrhu tlakové nádoby jaderného reaktoru pro Škodou Plzeň.

Ivan Hlaváček vyškolil celkem 10 Ph.D. studentů. Já sám se považuji za jeho žáka a jsem mu nesmírně zavázán za čas, jenž mi věnoval. Vysoce jsem oceňoval jeho paměť. Dodnes mě udivuje, jak z hlavy dokázal napsat Laplaceův operátor ve sférických či válcových souřadnicích, komplikované vztahy mezi jednotlivými indexy ve větách o vnoření apod. Za svoji vědeckou činnost byl oceněn Bolzanovou medailí, získal Cenu Učené společnosti ČR, medaili České matematické společnosti, stříbrnou medaili MFF UK aj. K jeho 75. narozeninám Matematický ústav AV ČR zorganizoval velkou mezinárodní konferenci Superconvergence Phenomena in the Finite Element Method, na kterou přijela řada významných numerických matematiků z celého světa.

Na závěr mi prosím dovolte ještě několik ryze osobních vzpomínek na Ivana Hlaváčka, se kterým jsem měl tu čest spolupracovat více jak čtvrt století. Byl mým znamenitým učitelem a neopakovatelným vzorem. Ukázal mi, jak vypadá opravdové vědecké nadšení a tvůrčí elán, který dokáže člověka doslova pohltnout a vytrhnout jej z reality. Pracoval-li na některém z matematických problémů, pak skutečně vždy velice tvrdě. Často dokázal přes noc vyřešit to, co se přes den zdálo být nedosažitelné. Byl to vědec s duší génia,

přesto až velmi skromný. To když s nadšením sobě vlastním nezištně pomáhal nám i svým mladším kolegům. Měl jsem ho rád – a nejen já. Čest jeho památce!

Michal Křížek

38. MEZINÁRODNÍ KONFERENCE HISTORIE MATEMATIKY

Ve dnech 24. až 28. srpna 2018 se v prostorách poděbradského zámku uskutečnila 38. mezinárodní konference *Historie matematiky*. Vzhledem ke stému výročí konce první světové války byl letošním tématem konference *Dopad první světové války na utváření a proměny vědeckého života matematické komunity*. Téma konference, které doposud zůstávalo stranou zájmu historiků i matematiků, souviselo též s řešením stejnojmenného projektu podporovaného grantem GA ČR (registrační číslo 18-00449S).

Plenární přednášky proslavili Vojtech Bálint, Jindřich Bečvář, Martina Bečvářová, Stanisław Domoradzki, Roman Duda, Ivan Netuka, Antonín Slavík, Margaret Stawiska Friedland a Jiří Veselý. Příspěvky byly věnovány meziválečné mezinárodní spolupráci matematiků, situaci v jednotlivých evropských státech (Maďarsko, Německo, Polsko) i vybraným matematickým výsledkům z meziválečného období. Součástí konference byly též kratší konferenční příspěvky; kompletní program včetně abstraktů všech přednášek je k dispozici na webové stránce www.fd.cvut.cz/personal/becvamar/konference/.

Akce se zúčastnily zhruba čtyři desítky historiků matematiky a matematiků ze 4 zemí (ČR, SR, Polsko, USA). Všichni účastníci obdrželi monografie *Matematika na Německé univerzitě v Praze v letech 1882–1945* (viz recenzi v PMFA 4/2016),

Matematika ve středověké Evropě. Pozdní středověk a renesance (viz recenzi v PMFA 2/2018) a další materiály zejména z edice Dějiny matematiky. O zdařilý průběh konference včetně tradičního společenského večera se podstatně zasloužil Martin Melcer (a jeho rodina) z Ústavu jazykové a od-

borné přípravy UK, bez jehož podpory by se akce nemohla uskutečnit. Příští 39. konference Historie matematiky se bude konat v Poděbradech v srpnu 2020.

Antonín Slavík

nové knihy

M. KRÍŽEK, L. SOMER, M. MARKL, O. KOWALSKI, P. PUDLÁK, I. VRKOČ:

ABELOVA CENA – NEJVYŠŠÍ OCENĚNÍ ZA MATEMATIKU

*Academia, Praha, 2018, 220 stran,
ISBN 978-80-200-2842-6*

Kniha významných českých matematiků pod vedením prof. Michala Krížka *Abelova cena – nejvyšší ocenění za matematiku* zachycuje zajímavou historii vzniku Abelovy ceny a poutavě popisuje portréty výjimečných osobností dosavad-

ních laureátů tohoto nejvyššího matematického ocenění. Publikace je špičkovým dílem jak o matematice, tak o matematících. Přesto dle mého názoru není určena pouze matematikům a svojí historickou hodnotou jistě obohatí soudobé vědecké knihovny. Běžného čtenáře by snad mohly zaskočit mnohé matematické symboly a vzorce, jimiž autoři umně dokreslují jednotlivé osudy matematických objevů. Na 220 stranách čtenář nalezne skutečně kvantum informací jak vědeckých, tak i humorných takřka přímo ze života. Lze říci, že svým vědeckým přínosem je kniha průkopnicí v sumarizaci a zhodnocení této dosud málo zdokumentované vědecké oblasti.

Předložená publikace velmi obratně popisuje problematiku udělování vědeckých cen v oboru matematiky. Barvitě líčí situaci kolem předávání Nobelových cen včetně osvětlení historek o tom, proč do těchto cen nebyla zahrnuta také matematika. Ačkoliv o tomto koluje spousta pikantních historek, asi nejpříjemnější se zdá být zdůvodnění, že Alfred Nobel nezřídil cenu za matematiku, protože se mu zdála málo praktickou disciplínou. Nejprestižnějším oceněním za matematiku tak dříve bývala Fieldsova medaile. Mezi Nobelovou cenou a Fieldsovou medailí jsou ale výrazné rozdíly. Fieldsova medaile je udělována pouze jednou za čtyři roky, věk laureátů by neměl přesáhnout 40 let

¹Podrobnější informace o Fieldsově medaili a její historii lze najít v článku M. Bečvářová, I. Netuka: *Cesta ke vzniku Fieldsovy medaile*, PMFA 63 (2018), 13–27 (pozn. red.).